

Oponentský posudok

na dizertačnú prácu RNDr. et PhDr. Aleša Nováčka: Dualita Evropy: Historickogeografická analýza vývoje a její vymezení

Aktuálnosť témy: Problematika duality Európy bude vždy veľmi aktuálnou témou, ktorej sa prakticky nemôže vyhnúť žiadna práca zaoberajúca sa týmto svetadielom ako celkom z akéhokoľvek humánogeografického aspektu. Tým viac to platí pre práce s historicko-geografickým, politickogeografickým, či geopolitickým zameraním. Prakticky všetci autori (s ktorých prácami som sa mal možnosť zoznámiť) síce vnímajú vnútorné rozdiely v rámci Európy, vychádzajú z nich a opisujú ich, no zväčša len účelovo v zmysle zameraní svojich výskumných tém. Otázka duality Európy má navyše aj iný, laický, či politický rozmer. Tento aspekt môžeme intenzívne sledovať počas uplynulého dvadsaťročia, keďže sa nás ako Stredoeurópanov táto téma bytostne dotýka. Väčšina našich verejných činiteľov nezabúdala ešte v rámci integračných procesov do EÚ a NATO zdôrazňovať svoje presvedčenie o tom, do ktorej časti Európy patríme, ba dokonca, že vôbec patríme do Európy. Vstup stredoeurópskych krajín do EÚ, tieto otázky len presunul do inej roviny. Na základe uvedeného je teda zrejmé, že zvolená problematika predloženej dizertačnej práce je mimoriadne aktuálna. Najmä ak vezmeme do úvahy fakt, že autor sa rozhodol primárne venovať práve problematike duality Európy ako takej, a to, dá sa povedať, v najširšom možnom časopriestore zábere.

Cieľ práce: Ciele práce autor definoval na s. 9 – 10. Hlavným cieľom bolo: „Nalézt a pokusit se koncepčně definovat a fyzicky vymeziť dualitu Evropy na základě historickogeografické analýzy jejího dlouhodobého vývoje.“ Tento hlavný cieľ následne autor rozvinul do piatich čiastkových cieľov, ktoré boli orientované tak do roviny teoreticko-metodologickej, ako aj aplikačnej.

Štruktúra práce: Dizertačná práca obsahuje 180 strán textu, 10 tabuliek v texte a 16 tabuliek v prílohe, 2 grafy v texte a 14 máp v texte. Zoznam použitej literatúry a prameňov obsahuje až 304 titulov.

Cieľu práce je podriadená jej štruktúra. Práca je, okrem úvodu a záveru, rozdelená do 3 hlavných kapitol, pričom najrozsiahlejšia ťažisková 3. časť práce je členená do ďalších 3 kapitol.

Štruktúra práce zodpovedá čiastkovým cieľom definovaným v úvode práce. 1. časť práce je venovaná teoreticko-metodologickým východiskám práce. Autor v nej spracoval súhrn rôznych konceptov a prístupov k hodnoteniu vývoja duality Európy. Je pochopiteľné, že osobitnú pozornosť venoval špecifickej problematike vnímania strednej Európy v tomto kontexte. Napokon sa v tejto časti venoval spracovaniu relevantnej terminológie.

2. časť práce je venovaná metodike hodnotenia vývoja duality Európy. Autor sa na základe analýzy množstva prameňov pokúsil vytvoriť čo najkomplexnejší systém hodnotenia, ktorý by zachovával maximálnu mieru objektivity. Samozrejme táto zložitá a komplexná problematika sotva môže mať jednoduché riešenie, preto jej musel byť v práci venovaný

adekvátny priestor. Autor sa sústreďuje najmä na opis kľúčových parametrov svojej metodiky, od hodnotenia súboru vstupných dát, cez časopriestorové parametre hodnotených prvkov až po ukážku metodiky spracovania vstupných dát a následnej interpretácie získaných výsledkov.

Ťažisková najrozsiahlejšia 3. časť práce je, ako už bolo naznačené, venovaná najmä aplikácii vytvorenej metodiky, resp. analýze výsledkov tejto aplikácie. Tri podkapitoly tejto časti práce boli postupne venované konceptuálnemu vymedzeniu duality Európy, ďalej samotnej historickogeografickej analýze vývoja duality Európy a napokon syntetizujúcim záverom vývoja duality Európy.

Metódy spracovania: Autor dizertačnej práce použil širokú škálu metód, potrebných k získaniu údajov, k ich spracovaniu a najmä k ich vyhodnoteniu a interpretácii. Ocenenie si zaslúži skutočnosť, že sa autor odvážil pustiť do veľmi náročnej a širokej problematiky, ktorá zákonite musela priniesť množstvo problémov. Tie sa už v základoch týkali samotného vymedzenia skúmanej problematiky a základnej koncepcie výskumu, ďalej výberu a vzájomnej kompatibilite hodnotiacich kritérií, ktoré boli úzko limitované dostupnými dátami v tak širokom časovom rozpätí. Kde to bolo vzhľadom na dostupné dáta možné, snažil sa autor oprieť i o exaktné štatistické a matematické metódy, no predsa len ťažisko jeho výskumu bolo opreté o empirický výskum, ktorý v tomto prípade kladie obzvlášť vysoké nároky na erudíciu autora. Hlavné výsledky svojho výskumu zhrnul autor do súboru 14 máp zobrazujúcich jednotlivé fázy vývoja duality Európy. Treba podotknúť, že zvolené časové prierezy sú zvolené veľmi vhodne a výstižne ilustrujú zásadné etapy historickogeografického vývoja Európy.

Konkrétne pripomienky, resp. otázky:

- Práca je po stylistickej a gramatickej stránke napísaná na veľmi dobrej úrovni – z tejto stránky nemám pripomienky.
- V rámci analýz jednotlivých koncepcií diferenciacie Európy nie je zrejme presne prevzatá terminológia Mackindera (s. 33), kde autor tvrdí, že Heartland zaberá centrálnu Európu, kým centrálnu Rusko so strednou Áziou tvorí „pivot area“, podľa mojich vedomostí Mackinder pôvodný termín „pivot area“ nahradil termínom „Heartland“, teda nemali by to byť dve rozdielne oblasti.
- Z textu práce mi nie je celkom jasné, ako bol do celkového hodnotenia zapracovaný etnický aspekt, resp. ako zoradil autor jednotlivé národy západo-východnej škále ich identity (napr. s. 58, pozn. 60, resp. s. 65), prípadne do akých detailov v tomto prípade išiel (skupiny národov, národy atď.).
- Na s. 80 autor uvádza doplnkové pravidlá rozrad'ovania sledovaných územných jednotiek. Nemá pocit, že v tomto prípade už bola miera subjektivity posudzovania neúmerne zvýšená? Niektoré pravidlá by bolo vhodné podrobnejšie vysvetliť, napr. pravidlo neexistencie enkláv konkrétne napr. Kaliningradskej, ktoré dnes iba z tohto dôvodu radí do Západu (čím sa dnes táto oblasť líši od vlastného Ruska?) alebo pravidlo priameho priebehu hranice duality. Čo v tomto prípade autor chápe ako priamy priebeh hranice?
- Má zmysel pre analyzované časové prierezy v r. 1870/71, 1910/14, prípadne ešte aj v r. 1930 vymedzovať prvky duality Európy ako Západ a Východ, keď sa tejto schéme vymykajú jednak svojim priestorovým vyčlenením („chudobný juh + východ“), ale najmä keď je toto vyčlenenie založené predovšetkým na ekonomicko-sociálnych indikátoroch? V týchto prípadoch mám isté pochybnosti pri stotožňovaní pojmu „Východ“ s pojmom „zaostávajúci“ (napr. s. 152), hoci treba priznať, že autor v tomto prípade chápe pojem Východ iba ako dohodnutý.

Výsledky dizertačnej práce a prínos nových poznatkov: Prínos predkladanej dizertačnej práce RNDr. et PhDr. Aleša Nováčka možno vidieť vo viacerých rovinách.

V teoretickej rovine prináša súhrnnú analýzu hlavných koncepcií duality Európy. Autor sa neprikláňa „automaticky“ k niektorej z analyzovaných koncepcií, ale na základe rozsiahleho štúdia problematiky sa pokúša o ich spájanie.

Najmä v metodologickej rovine prináša práca návrh originálnej metodiky hodnotenia vývoja duality Európy od najstarších čias do súčasnosti. Autor správne poukazuje a vo svojej metodike reflektuje skutočnosť, že tento fenomén je premenlivý v čase. Preto kladie dôraz na flexibilitu ale zároveň nezabúda aj na kontinuitu hodnotiacich parametrov v jednotlivých hodnotených časových prierezoch vo vývoji duality Európy. Pozoruhodná je najmä jeho snaha o komplexné hodnotenie vnútorných diferencií Európy z aspektu kultúrneho, ekonomicko-sociálneho, politického a etnického.

Veľmi cenným prínosom práce sú však najmä výsledky autorových analýz. Vzhľadom k tomu, že samotná povaha výskumu a jeho metodika je pomerne komplikovaná a vyžaduje zvýšené nároky na erudíciu, nedá sa predpokladať jej jednoduché preberanie či aplikácia. O to dôležitejšia je prezentácia výsledkov autorových analýz. Ich výsledky zhmotnené v podobe súboru máp síce nemusia byť bez výhrad prijímané odbornou verejnosťou, no ich kladom je, že boli vytvorené na základe aplikácie istých štandardizovaných systematických postupov. Napokon sám autor zdôrazňuje, že svoju prácu vníma ako príspevok do širšej odbornej diskusie týkajúcej sa historickogeografického vývoja Európy a jej vnútornej diferenciácie.

Celkové hodnotenie: RNDr. et PhDr. Aleš Nováček vo svojej dizertačnej práci spracoval veľmi aktuálnu tému. Ciele práce, ktoré sú v práci explicitne vyjadrené, splnil. Dosiahnutie výsledkov dizertačnej práce si vyžadovalo nadmerné množstvo úsilia, najmä pri spracovaní obrovského súboru veľmi rôznorodých dát a zdrojov informácií. Špecifická povaha skúmanej problematiky nedovoľuje očakávať jednoznačné a nespochybniteľné riešenie, preto aj v práci prezentované výsledky autorovho výskumu, treba chápať skôr ako príspevok do širšej odbornej diskusie na danú tému. Treba však zdôrazniť, že ide o príspevok vysoko erudovaný, hodnotný a inšpiratívny. Z vyššie uvedeného hodnotenia predloženej dizertačnej práce vyplýva, že RNDr. et PhDr. Aleš Nováček spĺňa kritériá stanovené v súlade s platnými zákonmi a predpismi o získavaní vedecko-pedagogických titulov.

Dizertačnú prácu RNDr. et PhDr. Aleša Nováčka odporúčam prijať na obhajobu a v prípade úspešnej obhajoby navrhujem udeliť menovanému vedecko-akademickú hodnosť „philosophiae doctor“ (Ph.D).

Bratislava, 03. 09. 2010

RNDr. Daniel Gurňák, Ph.D.